

Univerzitet u Beogradu

Serbi .RDM

Rezultat rada na projektu

[Boosting EOSC readiness: Creating a scalable model for capacity building in RDM](#)

Predlog dopuna politika otvorene nauke i smernice za politike repozitorijuma i časopisa

Jezik: srpski

Saradnici na dokumentu: [Milica Ševkušić](#), [Obrad Vučkovic](#), [Nadica Miljković](#), [Ljiljana B. Lazarević](#),
Vladimir Otašević i [Biljana Kosanović](#)

Datum: 6. mart 2021.

The project has received funding from the European Union under the EOSC Secretariat project.
EOSCsecretariat.eu has received funding from the European Union Horizon Programme call H2020-
INFRAEOSC-2018-4, Grant Agreement number 831644.

Sadržaj

Uvod	2
Predlog dopuna nacionalne Platforme za otvorenu nauku MPNTR	2
Upravljanje istraživačkim podacima	2
Otvoreni pristup istraživačkim podacima	3
Predlog dopuna institucionalnih politika otvorene nauke	3
Upravljanje istraživačkim podacima	4
Obaveze istraživača	4
Obaveze institucije	4
Politike repozitorijuma	5
Politike časopisa	5

Uvod

Platforma za otvorenu nauku MPNTR, usvojena 2018. godine, predstavlja pravni okvir za primenu praksi koje spadaju u domen otvorene nauke u Srbiji, kao i za usvajanje i sprovođenje institucionalnih politika. Svim ovim politikama uvodi se obavezan otvoreni pristup publikacijama, dok se deponovanje istraživačkih podataka u repozitorijume i omogućavanje otvorenog pristupa istima samo preporučuju.

Imajući u vidu da je otvoreni pristup istraživačkim podacima već nekoliko godina obavezan u projektima Evropske komisije, a da Fond za nauku Republike Srbije zahetva da se predlozima projekata navede koji tipovi podataka će biti prikupljeni tokom istraživanja i na koji način će biti tretirani, politike otvorene nauke u Srbiji treba revidirati i dopuniti, kako bi se definisao okvir za održivo upravljanje istraživačkim podacima usaglašeno sa međunarodnim standardima i smernicama.

Prilikom izrade ovog predloga korišćene su smernice definisane u okviru projekta OpenAIRE:

<https://www.openaire.eu/toolkit-for-policy-makers-on-open-science-and-open-access>.

Predlog dopuna nacionalne Platforme za otvorenu nauku MPNTR

Obrazloženje: Navedeni tekst bi trebalo integrisati u tekst [Platforme za otvorenu nauku MPNTR](#).

Dopuna Platforme ima za cilj uvođenje obaveze da se:

- za svako istraživanje pripremi plan upravljanja istraživačkim podacima;
- istraživački podaci deponuju u odgovarajuće repozitorijume u skladu sa *FAIR* principima.

Otvoreni pristup podacima se preporučuje, ali nije obavezan. Obavezan otvoreni pristup za istraživačke podatke može se zahtevati u određenim programima i projektima. U tom slučaju, bliži uslovi bili bi definisani u propozicijama konkursa.

Plan upravljanja istraživačkim podacima bio bi obavezan i za istraživanja koja se finansiraju kroz program institucionalnog finansiranja. Vreme podnošenja plana upravljanja istraživačkim podacima i dinamiku njegovih revizija trebalo bi odrediti u saradnji sa MPNTR i predstavnicima istraživačke zajednice. Format plana bi trebalo standardizovati (uvođenjem jedinstvenog obrasca), kao i kriterijume za evaluaciju plana.

Neophodno je da MPNTR definiše jasne smernice na osnovu kojih bi bili uređeni odnosi između institucija, istraživača i finansijera istraživanja u vezi sa intelektualnom svojinom nad istraživačkim podacima, kao i mehanizme za nagrađivanje istraživača koji primenjuju principe otvorene nauke.

Predlog:

Upravljanje istraživačkim podacima

Istraživački podaci najčešće obuhvataju podatke prikupljene tokom eksperimenata i simulacija, sirove statističke podatke, terensku građu i sl.

Ministarstvo propisuje da podaci prikupljeni tokom istraživanja koja su delimično ili u potpunosti finansirana kroz programe Ministarstva, kao i metapodaci koji ih opisuju, budu deponovani i arhivirani u odgovarajući institucionalni/tematski/nacionalni repozitorijum, prema zahtevima navedenim u Prilogu 2, a u skladu sa *FAIR* principima Evropske komisije.

Institucije i istraživačke grupe čija se istraživanja finansiraju kroz programe Ministarstva i Fonda za nauku Republike Srbije imaju obavezu da pripreme i Ministarstvu, odnosno Fondu, dostave plan upravljanja istraživačkim podacima na propisanom obrascu. Plan upravljanja istraživačkim podacima može se revidirati tokom realizacije projekta. Troškovi u vezi sa upravljanjem istraživačkim podacima smatraće se opravdanim troškovima ukoliko su predviđeni planom upravljanja istraživačkim podacima. Planovi upravljanja istraživačkim podacima podležu evaluaciji, a njihovo sprovođenje uzimaće se u obzir prilikom ukupne evaluacije istraživačkih programa i projekata.

Cilj arhiviranja istraživačkih podataka jeste da se obezbedi njihovo trajno čuvanje i omogućiti da budu dostupni u okviru interoperabilne digitalne platforme radi naknadne provere ili ponovnog korišćenja u drugim istraživanjima ili u neke druge svrhe. U zavisnosti od zakonskih ograničenja i etičkih standarda koji se primenjuju u određenim disciplinama, nakon arhiviranja istraživački podaci mogu biti (1) zatvoreni, (2) dostupni isključivo pripadnicima definisane grupe istraživača u datoj oblasti ili (3) javno dostupni (tj. u otvorenom pristupu).

Otvoreni pristup istraživačkim podacima

Otvoreni pristup istraživačkim podacima podrazumeva pravo svakog korisnika interneta da bez finansijskih izdataka preuzima, čuva i distribuira podatke, kao i da ih koristi, modifikuje i nadograđuje bez obaveze da za to traži dozvolu njihovih autora ili vlasnika, a uz obavezu da korektno navede izvor informacija i podatke koristi isključivo u skladu sa pripadajućom licencom. Otvoreni pristup istraživačkim podacima se ne odnosi na podatke koje naučnoistraživačka organizacija označi poverljivim, kao i na one podatke koji se smatraju poslovnom tajnom ili se koriste u postupcima zaštite intelektualne svojine.

Ministarstvo preporučuje da se omogućiti otvoreni pristup istraživačkim podacima neposredno nakon objavljivanja rezultata dobijenih na osnovu tih podataka u publikaciji, kad god za to ne postoje zakonska i/ili etička ograničenja. Otvoreni istraživački podaci treba da budu objavljeni pod slobodnim licencama, kao što su CC BY, CC0.

Ministarstvo će definisati smernice za uređivanje odnosa između institucija, istraživača i finansijera istraživanja u vezi sa intelektualnom svojinom nad istraživačkim podacima.

Ministarstvo će definisati mehanizme za nagrađivanje istraživača koji dosledno primenjuju principe otvorene nauke (kroz objavljivanje istraživačkih podataka u otvorenom pristupu, preregistraciju istraživanja, praktikovanje javne recenzije, učešće u projektima volonterske nauke, razvoj slobodnog i otvorenog softvera itd). Ovi mehanizmi će uzeti u obzir razlike između naučnih disciplina.

Predlog dopuna institucionalnih politika otvorene nauke

Obrazloženje: Predloženu dopunu treba integrisati u postojeći tekst institucionalne politike otvorene nauke. Ako institucija nije usvojila politiku otvorene nauke, trebalo bi da izradi i usvoji dokument koji pokriva ne samo istraživačke podatke, nego i publikacije.

Institucionalnim politikama otvorene nauke definiše se okvir za primenu principa otvorene nauke na institucionalnom nivou. Ove politike moraju biti usklađene sa nacionalnom politikom, ali moraju uzimati u obzir i resurse kojima institucija raspolaže, kao i druge lokalne specifičnosti.

U institucionalnim politikama treba definisati konkretne obaveze aktera, procedure, resurse i mehanizme praćenja sprovođenja politike, kao i repozitorijum(e) u koje se podaci mogu, odnosno moraju deponovati.

Predlog (opšti):

Upravljanje istraživačkim podacima

Obaveze istraživača

Istraživači imaju obavezu da istraživačke podatke prikupljene tokom javno finansiranih istraživanja koja se realizuju na Univerzitetu/Fakultetu/Institutu, kao i metapodatke koji ih opisuju, deponuju i arhiviraju u odgovarajući institucionalni/tematski/nacionalni repozitorijum, u skladu sa zahtevima Platforme za otvorenu nauku i *FAIR* principima Evropske komisije.

Istraživači imaju obavezu da pripreme plan upravljanja istraživačkim podacima za sve istraživačke aktivnosti koje realizuju na Univerzitetu/Fakultetu/Institutu.

Otvoreni pristup istraživačkim podacima neposredno nakon objavljivanja rezultata dobijenih na osnovu tih podataka u publikaciji treba omogućiti kad god za to ne postoje zakonska i/ili etička ograničenja. Otvoreni istraživački podaci treba da budu objavljeni pod slobodnim licencama, kao što su CC BY, CC0. Ako nije moguće objaviti istraživačke podatke u otvorenom pristupu, u planu upravljanja istraživačkim podacima treba navesti razloge za to.

Obaveze institucije

Univerzitet/Fakultet/Institut će obezbediti 1) mehanizme i servise za pohranjivanje, čuvanje, deponovanje, arhiviranje i deljenje istraživačkih podataka u skladu sa *FAIR* principima, kao i njihovo dugoročno čuvanje i 2) odgovarajuću obuku i smernice za istraživače, uključujući i obrasce za planove upravljanja istraživačkim podacima.

Univerzitet/Fakultet/Institut će internim aktima, a u skladu sa smernicama MPNTR, regulisati odnose u vezi sa intelektualnom svojinom nad istraživačkim podacima.

Univerzitet/Fakultet/Institut će imenovati službenika/telo koje će biti zaduženo za podršku u vezi sa istraživačkim podacima (uključujući pomoć u pripremi planova upravljanja istraživačkim podacima, proveru uskađenosti sa relevantnim zakonima i politikama, stručnu pomoć prilikom deponovanja i arhiviranja podataka itd.) i praćenje realizacije planova upravljanja podacima.

Univerzitet/Fakultet/Institut će redovno prikupljati podatke o troškovima upravljanja istraživačkim podacima i te podatke će uključivati u svoje godišnje i druge izveštaje.

Univerzitet/Fakultet/Institut će obezbediti sredstva za obuku istraživača, bibliotekara i tehničkog osoblja u oblasti otvorene nauke i upravljanja istraživačkim podacima u skladu sa *FAIR* principima.

Predlog (odnosi se samo na univerzitetske politike):

Univerzitet će uvesti standardizovane i akreditovane programe obuke u oblasti otvorene nauke i upravljanja istraživačkim podacima koji će biti obavezni za sve studente master i doktorskih studija.

Univerzitetska biblioteka ima obavezu da pripremi standardizovane i akreditovane programe obuke za bibliotekare.

Politike repozitorijuma

Ako institucija ima institucionalni repozitorijum, u politici repozitorijuma treba predvideti:

- mogućnost deponovanja istraživačkih podataka;
- kreiranje kolekcija koje će sadržati istraživačke podatke;
- kontrolu pristupa podacima;
- zaštitu podataka.

Veb aplikacija RePol – *Repository Policy Generator*, razvijena u okviru projekta NI4OS-Europe, omogućava da se postupak pisanja politike repozitorijuma delimično automatizuje: <http://repol.ni4os.eu/>.

Politike časopisa

U uređivačkim politikama časopisa treba definisati sledeće teme u vezi sa istraživačkim podacima:

- Mogućnosti za objavljivanje istraživačkih podataka uz naučne članke
 - tipovi;
 - formati;
- Procedure
 - da li se podaci dostavljaju zajedno sa rukopisom na uvid recenzentima;
 - tehničko uputstvo za pripremu podataka;
 - zaštita podataka tokom postupka recenzije;
 - gde se podaci deponuju;
 - kada i kako se podaci otvaraju;
 - licence;
 - povezivanje podataka i članaka;
- Uputstvo za citiranje podataka.